

УДК 342.95:348.07

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.46>

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Суховецький О.О.,

магістр права,

юрисконсульт Адвокатського об'єднання «Family»

ORCID: 0000-0002-7922-9603;

e-mail: o.o.sukhovetskyi@gmail.com

Суховецький О.О. Сучасний стан державно-конфесійних відносин: перспективи розвитку та пропозиції для вдосконалення.

Наукова робота присвячена дослідженню сучасного стану державно-конфесійних відносин та деяких проблематик у цій сфері. Досліджено окремі аспекти Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» від 20 серпня 2024 року. Сформульовано нову функцію адміністративних судів, покладену на них Законом України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» від 20 серпня 2024 року та зумовлену віднесенням до юрисдикції адміністративних судів справ за адміністративними позовами про припинення релігійної організації. Надано рекомендації щодо впровадження нових навчальних дисциплін для вивчення студентами-юристами у вищих навчальних закладах, таких як «Церковне (канонічне) право», «Право релігійних систем», «Державно-конфесійні відносини» тощо.

Проаналізовано проблематику альтернативної (невійськової) служби в контексті реалізації обов'язку громадян щодо захисту Батьківщини та забезпечення їх релігійних прав. Описано дві потенційні моделі захисту прав віруючих, які не можуть брати до рук зброю за релігійними переконаннями. Описано переваги та недоліки вказаних моделей та запропоновано власне бачення проблеми та способів її вирішення.

Зроблено акцент на тому, що змушувати громадян робити вибір між виконанням конституційного обов'язку та спасінням своєї душі є недоцільним кроком, адже це лише призведе до зростання непорозумінь між владою та громадянами.

Визначено, що Перелік релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1999 р. № 2066, є звуженим, нечітким та стосується переважно нетрадиційних протестантських деномінацій, й при цьому залишає поза увагою пласт інших паціфістських релігійних течій.

Проаналізовано статтю 73 Кодексу законів про працю України. Виснувано, що підхід законодавця до визначення переліку та кількості релігійних свят є дискримінаційним та поверховим через виокремлення понять «православні свята» та «неправославні свята» та закріпленій спосіб отримання «неправославними» працівниками можливості святкувати свої релігійні свята.

Ключові слова: державно-конфесійні відносини, канонічний (релігійний) контроль, релігійні свята, адміністративне судочинство, свобода совісті та релігії.

Sukhovetskyi O.O. The current state of state-confessional relations: development prospects and proposals for improvement.

The scientific work is devoted to the study of the current state of state-confessional relations and some issues in this area. Certain aspects of the Law of Ukraine “On Protection of the Constitutional Order in the Sphere of Activities of Religious Organizations” of August 20, 2024 are studied. A new function of administrative courts is formulated, assigned to them by the Law of Ukraine “On Protection of the Constitutional Order in the Sphere of Activities of Religious Organizations” of August 20, 2024 and caused by the assignment to the jurisdiction of administrative courts of cases on administrative claims for the termination of a religious organization. Recommendations are provided for the introduction of

new academic disciplines for study by law students in higher educational institutions, such as “Church (Canonical) Law”, “Law of Religious Systems”, “State-confessional Relations”, etc.

The issues of alternative (non-military) service are analyzed in the context of the implementation of the duty of citizens to protect the Motherland and ensure their religious rights. Two potential models for protecting the rights of believers who cannot take up arms due to religious beliefs are described. The advantages and disadvantages of these models are described and one’s own vision of the problem and ways to solve it is proposed.

Emphasis is placed on the fact that forcing citizens to choose between fulfilling a constitutional duty and saving their souls is an inappropriate step, as this will only lead to an increase in misunderstandings between the authorities and citizens.

It is determined that the List of religious organizations whose beliefs do not allow the use of weapons, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 10, 1999 No. 2066, is narrow, vague and concerns mainly non-traditional Protestant denominations, while leaving out the layer of other pacifist religious movements.

Article 73 of the Labor Code of Ukraine is analyzed. It is concluded that the legislator’s approach to determining the list and number of religious holidays is discriminatory and superficial due to the separation of the concepts of «Orthodox holidays» and «non-Orthodox holidays» and the established method of obtaining the opportunity for «non-Orthodox» employees to celebrate their religious holidays.

Key words: state-confessional relations, canonical (religious) control, religious holidays, administrative justice, freedom of conscience and religion.

Постановка проблеми. З прийняттям Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» (далі – Закон № 3894-IX) в суспільстві актуалізована проблематика забезпечення свободи совісті та релігії. У пересічного віруючого громадянина, ймовірно, могло скластися враження про те, що з прийняттям Закону № 3894-IX держава відступила від проголошеного в 1990 році шляху щодо забезпечення рівності громадян незалежно від релігійних переконань. Таким настроєм в суспільстві активно сприяли медіа, які з особистих мотивів публікували матеріали, що неправильно описували положення Закону № 3894-IX, його юридичні наслідки для релігійних організацій, а також висвітлювали особисте упереджене ставлення до цього закону. На жаль, в межах української правової науки дослідження проблематик державно-конфесійних відносин не набуло достатнього поширення, у зв’язку з чим великий пласт суспільних правовідносин залишається поза увагою наукового співтовариства. В цій науковій роботі досліджуються окремі проблематики державно-конфесійних відносин та наводиться авторське бачення перспектив подальшого розвитку досліджуваних правовідносин. Стаття містить короткий огляд позицій колег науковців, які сприйняли прийняття Закону України №3894-IX позитивно [10, 11, 12] та з деякою пересторогою [14, 15].

Метою наукової роботи є дослідження сучасного стану державно-конфесійних відносин, аналіз сучасних викликів в цій сфері та надання власного бачення подальшого розвитку цих відносин в Україні.

Матеріали та методи. Під час здійснення дослідження нами було використано низку наукових статей вітчизняних колег-науковців, досліджено навчальні підручники «Церковне (канонічне) право» В.І. Любського, Є.А. Харьковщентка, М.В. Лубської, Т.Г. Горбаченко та «Християнські церкви: устрій і правовий статус» М.В. Лубської, Т.Г. Горбаченко, Т.І. Лубської, В.І. Лубського. Дослідження також включало вивчення судової практики, зокрема, практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Блок «результати та обговорення» не поділений на частини та являє собою цільний та неподільний виклад результатів дослідження. Використаний метод юридичного аналізу, а також емпіричний метод.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика стану державно-конфесійних відносин в Україні досліджувалась плеядою вітчизняних науковців, серед яких: П. Циган [4], Кравцова М.О. [6], Рабінович С.П. [9], Мельничук І. [10], Колодний А.М., Филипович Л.О. [11], Янауер М.М., Корицький Я.Б [12], Стоцький Я. [13], Целковський Г.А. [14], Предко О.І. [15], Марцеляк О.В. [17], Стойко О., Мироненко П. [19]. Попри це, вважаємо цю проблематику недостатньо досліджуваною та переконані у перспективності наукових досліджень у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Ще в 1990 році в Декларації про державний суверенітет Української РСР було закладено фундамент для побудови в Україні якісних державно-конфесійних

відносин з тим, аби попри відокремленість церкви від держави комунікація між державою та релігійними організаціями була побудована на засадах взаємоповаги, витримки та порозуміння. Прийнятий в 1991 році Закон Української РСР «Про свободу совісті та релігійні організації» став першим законом в республіці, в якому держава запропонувала громадянам Української РСР механізм гарантування здійснення права на свободу совісті. Завданнями цього закону були визначені, зокрема, визначення обов'язків держави щодо релігійних організацій, визначення обов'язків релігійних організацій перед державою і суспільством, подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і церкви тощо. Таким чином, держава та фактично існуючі релігійні громади та об'єднання змогли на легальних засадах співіснувати в українському просторі. Прийняття Конституції України та подальша ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) вивели свободу совісті та релігії на конституційно-правовий рівень, а зобов'язання взяті на себе Україною з ратифікацією ЄКПЛ, зробили перспективу розвитку державно-конфесійних відносин незворотною.

Опісля зазначених подій державно-конфесійні відносини не отримували свого розвитку протягом тривалого часу. Держава не сприяла визначенню своєї ролі в організації діяльності релігійних організацій в Україні. Примітним є те, що попри відсутність обов'язкової релігії в Україні в ст. 73 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) серед закріплених святкових та неробочих днів зазначені лише світські та християнські релігійні свята: Пасха (Великдень), Трійця та Різдво Христове [1]. В ч. 3 ст. 73 КЗпП України законодавець встановив, що за поданням релігійних громад інших (*неправославних*) конфесій, зареєстрованих в Україні, керівництво підприємств, установ, організацій надає особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні [1]. Виникають занепокоєння відносно того чи коректним є встановлений поділ віруючих та релігійних громад на православні та неправославні. Нагадуємо, що термін «православний» є адаптацією від «ортодоксальний», що походить від грецької «ορθός» (orthos – правильний) + «δόξα» (doxa – слава, прославлення, віра). Таким чином, православна церква – це церква в якій правильно славлять Господа. Термін «католицький» походить з грецького «καθολικός» (katholikos) – вселенський. З огляду на це, наприклад, Українську греко-католицьку церкву або Римо-католицьку церкву без сумнівів можна назвати православними, тоді як Православна церква України є в повній мірі католицькою, тобто вселенською. До того ж юдаїзм, іслам та велика кількість інших релігій також претендують на істинність, вселенськість та православність.

Встановлення ж в ч. 3 ст. 73 КЗпП України норми відповідно до якої за поданням релігійних громад інших (*неправославних*) конфесій, зареєстрованих в Україні, керівництво підприємств, установ, організацій надає особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні є взагалі дискримінацією. Обов'язок щодо відпрацювання відпочинку в дні релігійних свят та звуження кількості таких днів до трьох є кричущим порушенням права особи на свободу совісті та релігії та всупереч Конституції України встановлює обов'язкову та державну релігію. Працівник не зобов'язаний здійснювати святкування культу, який є чужим за культурою та вірою, тоді як атеїсти повинні отримувати можливість обирати між відпочинком в релігійне свято та компенсацією вихідного дня грошовою виплатою чи додатковими днями до щорічної оплачуваної відпустки. У зв'язку з цим констатуємо, що норми трудового законодавства, пов'язані з релігійним життям суспільства є дискримінаційними, поверховими за змістом та не відповідають світському статусу України.

Ще однією проблемною сферою законодавства з точки зору релігійної коректності є законодавство про військову службу. Відповідно до ч. 4 ст. 35 Конституції України ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою [2]. На виконання положення про порядок проходження альтернативної (невійськової) служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1999 р. № 2066, затверджено перелік релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю. Серед релігійних організацій, адепти яких не можуть брати до рук зброю, а отже мають право на проходження альтернативної військової служби є адвентисти-реформисти; адвентисти сьомого дня; євангельські християни; євангельські християни-баптисти; покутники; свідки Єгови; харизматичні християнські церкви (та церкви, прирівнені до них згідно із заре-

естрованими статутами); християни віри євангельської (та церкви, прирівнені до них згідно із зареєстрованими статутами); християни євангельської віри; товариство Свідомості Крішні [3].

Деякі вчені переконані в необхідності оновлення переліку таких релігійних організацій [4, с. 45], проте в дійсності наявний перелік містить одразу кілька проблем. По перше, законодавець визначив не перелік релігійних організацій віровчення яких не допускає користування зброєю, а перелічив переважно протестантські християнські та напівхристиянські течії, зухвало проігнорувавши віровчення традиційних християнських течій, а також інших паціфістських релігійних вчень. По друге, не піддається розумінню різниця між євангельськими християнами та християнами євангельської віри, а також зміст цих вчень. В дійсності будь-яка християнська релігійна течія є Євангельською, адже основним джерелом християнської віри вважається Євангеліє та інші книги Старого та Нового завіту. По третє, виникає проблема в доведенні факту належності до тієї чи іншої релігійної громади чи організації.

На наш погляд, можливі дві моделі захисту прав віруючих, які не можуть брати до рук зброю за релігійними переконаннями. Перша – відсутність переліку релігійних течій, віровчення яких забороняє вірянам брати до рук зброю, як такого. Таким чином, питання щодо заміни військової служби на альтернативну (невійськову) службу вирішуватиметься в кожному конкретному випадку. Недоліками такої системи є:

1 – Потреба в кадрах, які матимуть належний рівень юридичних та релігійно-канонічних знань щодо можливості брати до рук зброю представниками конкретних течій.

2 – Необхідність забезпечити якісний антикорупційний контроль за діяльністю уповноважених посадових осіб. Відсутність критеріїв релігійних течій, віровчення яких забороняє своїм adeptам брати до рук зброю призведе до надмірної суб'єктивізації прийнятих посадовими особами рішень. Відсутність бодай загальних (рамкових) критеріїв призведе до наявності надмірної дискреції та появи корупційних ризиків.

Друга модель – визначення орієнтованого переліку релігійних течій, сформованого центральним органом виконавчої влади в сфері релігії за активної участі представників релігійних течій. Станом на 1 січня 2025 року в Україні діють 34663 релігійні організації [5]. Безумовно, забезпечити присутність представників усіх 34663 релігійних організацій на спільних конференціях та круглих столах разом з представниками влади не видається можливим. Однак релігійні організації мають властивість перебувати в спілкуванні з іншими організаціями на основі спорідненості віровчень. В християнстві таке спілкування реалізовано у формі євхаристичного спілкування (римо-католицька церква, східні католицькі церкви *sui iuris* , канонічні ортодоксальні (православні) церкви та давньосхідні православні церкви) та спілкування вівтаря і кафедри (протестантські релігійні організації). Перебуваючи в спілкуванні між собою, релігійні громади та організації утворюють об'єднання та міжцерковні організації, прикладом яких є Всесвітня лютеранська федерація, Всесвітня методистська рада, Всесвітній альянс реформатських церков [6, с. 4]. Такі організації можуть існувати як на міжнародному рівні, так і на національному. Таким чином, ці релігійні об'єднання забезпечать можливість комунікації з державою та представлення інтересів широкої верстви віруючого населення.

З нашої точки зору, відсутність пропонованої комунікації між владою та релігійними громадами та організаціями призведе до вкрай негативних наслідків для вірян, які є не тільки громадянами своєї держави, але й мають зобов'язання перед своїми богами. Змушувати громадян робити вибір між виконанням конституційного обов'язку та спасінням своєї душі є недоцільним кроком, адже це лише призведе до зростання непорозумінь між владою та громадянами. Наголошуємо, що намагання спростити механізм визначення релігійних течій, віровчення яких забороняє брати до рук зброю, віддавши це питання на розсуд самої громади чи організації шляхом включення відповідної інформації до статуту призведе до ще гірших наслідків. Громадяни зможуть реєструвати релігійні громади та організації, вказуючи в статутних документах застереження про неможливість несення військової служби adeptами такої релігії, при тому, що такі громадяни можуть взагалі не бути віруючими людьми. Таким чином, наша пропозиція є досягненням компромісу між приватним та публічним інтересом, в межах якого за допомогою принципу соборності досягається порозуміння між владою та релігійним світом.

В якості ще однієї проблематики державно-конфесійних відносин пропонуємо дослідити питання мобілізації осіб, які належать до релігійних течій, віровчення яких забороняє брати до рук зброю. Національні суди послідовно відстоюють позицію, відповідно до якої жодні релігійні

переконання не можуть бути підставою для ухилення громадянина України, визнаного придатним до військової служби, від мобілізації з метою виконання свого конституційного обов'язку із захисту територіальної цілісності та суверенітету держави від військової агресії з боку іноземної країни [7], [8]. Попри те, що ця правова позиція набула чималої популярності в судах незалежно від їх предметної юрисдикції, варто погодитись з колегами, які вважають такий підхід контраверсійним [9, с. 264]. Норма ч. 4 ст. 35 Конституції України містить загальну конструкцію за якою у разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою. Проте нерідко суди проводять межу між строковою військовою службою та захистом Батьківщини в період збройного конфлікту. Таким чином, держава поважає релігійні переконання громадянина та надає йому право здійснення невійськової (альтернативної) служби, проте у випадку збройного конфлікту підхід держави діаметрально змінюється, державні інтереси та функція захисту держави превалює над релігійними переконаннями осіб та спасінням душі такого громадянина. Вважаємо, що законодавець та правозастосувач має бути послідовним та мати однакове ставлення до релігійних переконань громадян і в контексті строкової служби, і під час захисту Батьківщини від збройної агресії. Важливість проведення мобілізаційних заходів є очевидною, однак її способи та засоби потребують доопрацювань з урахуванням необхідності забезпечення прав людини та збереження демократії в Україні.

Найбільш актуальною проблематикою державно-конфесійних відносин, безумовно, є ситуація навколо Закону № 3894-IX від 20 серпня 2024 року. Отримавши резонанс ще на стадії громадського обговорення, ідея наділення держави повноваженнями у сфері припинення діяльності релігійних організацій зустріла чимало прибічників [10, 11, 12, 13, с. 56]. Деякі колеги висловили певні занепокоєння [14, 15]. Серед громадян актуальні діаметрально протилежні погляди на цей закон, що є цілком зрозумілим з огляду на деяку консервативність українського суспільства в питаннях моралі та наявним приматом знаково-символічних елементів культури над змістовою її частиною.

Автор наукової статті і сам критично відкликався з приводу окремих положень Закону № 3894-IX, зокрема, в контексті рівності релігійних організацій та відсутності будь-яких істотних процесуальних особливостей розгляду справ за адміністративними позовами про припинення релігійної організації [15]. Однак згаданий закон є важливим етапом розвитку державно-конфесійних відносин, адже не тільки наділяє державу контрольно-наглядовими повноваженнями в сфері релігії, а й змушує поглянути під новим кутом на сучасний стан доктрини войовничої демократії та на функції, які набувають адміністративні суди.

Відомо, що доктрина войовничої демократії була запропонована в 1937 році Карлом Левенштайном як концепція за якої демократія має захищати себе, навіть за умови виникнення ризику порушення засадничих принципів права. Доктрина «войовничої демократії» почала активно застосовуватись багатьма країнами після Другої Світової війни, що стало поштовхом навіть для її конституціоналізації (Конституція Італії 1947 року, Основний закон ФРН 1949 року, Конституції Польщі 1997 року тощо) [17]. Сутність її полягає у забороні політичних сил, рухів фашистського, комуністичного, екстремістського характеру (діяльність яких спрямована на підтримку або пропаганду придушення прав і свобод громадян, сприяє національній, расовій, класовій чи релігійній ненависті тощо), і виробленні інших інструментів самозахисту демократії [18]. В післявоєнний період в країнах Західної Європи склалася тенденція, пов'язана з заборонаю діяльності політичних партій, метою яких було повалення конституційного ладу та встановлення в державі антидемократичних режимів [19, с. 12]. Однак в умовах сучасної російсько-української війни видається очевидним, що групи осіб, які мають мету встановлення антидемократичних політичних режимів можуть компактно об'єднуватись не лише в політичні партії, але й у релігійні організації. Залишати антидемократичну діяльність релігійних організацій поза державним контролем означає надати карт-бланш терористичним та/або тоталітарним елементам в боротьбі проти спокою громадян, миру та безпеки суспільства та територіальної цілісності держави.

Недоліками в реалізації такого контролю вважаємо:

Запізнілість здійснення дій щодо створення механізмів адміністративно-судового процесуального контролю в сфері релігії.

Відсутність вагомих процесуальних особливостей розгляду справ за адміністративними позовами про припинення релігійної організації.

Упереджений підхід до Російської православної церкви в контексті її заборони за законом, а не в судовому порядку, і в той же час залишення поза увагою ряду інших ворожих релігійних організацій.

В дійсності чимала кількість релігійних організацій з центром в РФ підтримують збройну агресію Росії проти України. Проте законом заборонена діяльність тільки Російської православної церкви. Безумовно, Україна має захищати себе та своє населення від впливу ворожих антидемократичних релігійних організацій, а тому необхідно було б бути послідовним. Забороняючи певні релігійні організації з центром в Російській Федерації, слід було залучити центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії - Державну службу України з етнополітики та свободи совісті (далі – ДЕСС), інші суміжні органи виконавчої влади, запросити представників інших релігійних організацій, експертів у галузі богослов'я та релігієзнавства та визначити ширший перелік організацій, діяльність яких забороняється законом. Менша чисельність прибічників релігійних організацій відмінних від Російської православної церкви, не робить такі організації менш небезпечними для української державності. З огляду на це, вважаємо, дотримуючись логіки законодавця слід розширити перелік, наведений в ч. 1 ст. 3 Закону № 3894-IX.

Як нами вже зазначалось, розгляд справ за адміністративними позовами про припинення релігійної організації здійснюється в порядку адміністративного судочинства. Принциповим видається те, що право подання позову в справах цієї категорії належить центральному орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, або органу, уповноважений здійснювати реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації [20].

У випадку потенційної наявності ознак, передбачених в ст. 3 Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» та/або ст. 5-1 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», ДЕСС складає припис про усунення порушень і направляє його релігійній організації. Не усунення порушень, визначених в приписі є підставою для звернення з позовом до адміністративного суду з вимогою про припинення діяльності релігійної організації. Таким чином, адміністративний суд здійснює функцію адміністративно-судового процесуального контролю в сфері релігії. Проте такий контроль не варто сприймати як ще один вид контрольної функції суду, зумовлений сферою застосування норм матеріального права та пов'язаний з ним контролью-правовою функцією суду. Адміністративно-судовий процесуальний контроль в сфері релігії виходить за межі правового контролю та певною мірою є проявом «канонічно-судового контролю» (релігійно-судового контролю). Поняття «канонічно-судовий контроль» можна використовувати щодо діяльності релігійних (церковних) судів, що діють на підставі адміністративно-канонічних актів, зокрема, на підставі Кодексу канонічного права та Кодексу канонів Східних Церков. Проте в даному випадку функцію канонічно-судового контролю (релігійно-судового контролю) пов'язуємо зі здійсненням розгляду справ, в межах яких окрім функції правосуддя реалізовується особлива форма контролю, яка потребує від суддів володіння не тільки глибокими юридичними знаннями, а й розуміння сутності канонічних та богословських понять та інститутів. Зокрема, встановлення канонічної афіліюваності між релігійними організаціями вимагає від судді не тільки уважності при дослідженні статутних документів організації/громади, проте і розуміння природи тих чи інших вірувань, їх структурні та канонічні особливості. До прикладу, неможливість існування традиційних помісних православних церков поза межах того чи іншого патріархату, а отже й поза євхаристичного спілкування між ними.

Однак попри прийняття Закону № 3894-IX, покладення на адміністративні суди принципово нової контрольної функції, наявності низки законодавчих актів в сфері релігії та закріплення окремих релігійних свят в Кодексі законів про працю України, робота над розвитком державно-конфесійних відносин не має припинитися. Ми позитивно сприймаємо наявність в Україні об'єднавчих та інформаційно-консультаційних рухів на кшталт Всеукраїнської Ради Церков і Релігійних Організацій, однак вважаємо, що ця організація має яскраво виражений християнський характер, не достатньо залучаючи до діалогу представників інослав'я. А ті ж християнські організації, які представлені в Раді Церков не представляють інтереси низки інших популярних протестантських деномінацій. Безумовно, перед державою не ставлять завдання зі здійснення певних об'єднавчих дій в християнському чи інославному світі. До прикладу, ситуація, яка склалася навколо православних організацій в Україні є доволі тривожною, у зв'язку з

не напрацюванням практики адміністративними судами у справах про припинення діяльності релігійних організацій, а також незрозумілість процедури переходу релігійної громади до іншого релігійного центру. За наявності окремого центрального органу виконавчої влади в сфері релігії вважаємо за доцільне стимулювати ДЕСС публікувати актуальні та доступні за змістом матеріали щодо процедури зміни особою чи громадою своєї релігійної приналежності. Не зайвим видається створення штату спеціалістів у галузі права, які допомагатимуть релігійним громадам здійснювати відповідний перехід. Крім цього, варто проводити відповідні лекції та тренінги для суддів адміністративних судів, з метою напрацювання навичок вирішення справ про припинення діяльності релігійних організацій.

Акцентуємо увагу на тому, що формування знань судді про особливості певних релігійних систем (хоча б найбільш поширених) слід забезпечувати ще під час навчання у вищому навчальному закладі в межах дисциплін «Церковне (канонічне) право», «Право релігійних систем», а також в межах дисципліни адміністративно-правового циклу «Державно-конфесійні відносини» тощо.

Висновки. Приймавши низку законодавчих актів в сфері релігії, Україна встала на правильний, проте важкий шлях визначення свого місця в правовідносинах, пов'язаних з діяльністю релігійних організацій. Тривалий час державно-конфесійні відносини перебували лише на початковому етапі свого розвитку. З прийняттям Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» держава перейшла до другого етапу реформи державно-конфесійних відносин та взяла на себе обов'язок зі здійснення адміністративно-судового процесуального контролю в сфері релігії, наділивши адміністративні суди принципово новою функцією – «канонічно-судового контролю» (релігійно-судового контролю). Цей вид контролю містить в собі не тільки класичну судово-правову функцію контролю, але й зачіпає питання «канонічного (релігійного) контролю», що потребує від суддів наявності знань у галузі канонічного права, права інших релігійних течій, філософії, богослов'я. Вважаємо, що така підготовка має починатися ще під час навчання у вищих навчальних закладах в межах таких дисциплін як «Церковне (канонічне) право», «Право релігійних систем», а також в межах дисципліни адміністративно-правового циклу «Державно-конфесійні відносини» тощо.

В роботі зауважено, що прийняття Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» є сучасним продовженням доктрини войовничої демократії Карла Левенштайна, як засіб недопущення впливу на українське суспільство релігійних організацій, які взяли за мету ліквідацію української державності чи здійснення інших дій підривного характеру, спрямованих проти суспільства, права, демократії та держави.

Вбачаємо перспективи в подальших дослідженнях державно-конфесійних відносин в Україні за умови залучення до цього процесу представників релігійних організацій, незалежно від факту наявності апостольського наступництва, Передання, наближеності до традиційного християнства чи сповідання Трійці. Єдиним мірилом, яке може братися до уваги під час комунікації з релігійною організацією є відсутність ворожих політичних впливів, радикальних політичних настроїв та переконань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10 грудня 1971 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 26.01.2026 року).
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.01.2026 року).
3. Перелік релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю: Перелік від 10 листопада 1999 року № 2066 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.01.2026 року).
4. Циган П. Актуальні проблеми реалізації в Україні членами протестантських церков права на альтернативну (невійськову) службу в період мобілізації та шляхи їх вирішення. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2020. Випуск 70. С. 39–48. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2020.70.039> (дата звернення: 26.01.2026 року).
5. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2025 року (за інформацією обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій). URL: <https://>

- docs.google.com/spreadsheets/d/1GBcBU38ow83NQaMPzXTO5pE2teGqwPtH/edit?gid=1760660149#gid=1760660149 (дата звернення: 26.01.2026 року).
6. Кравцова М.О. Роль міжнародних релігійних конфесій у врегулюванні релігійних правовідносин. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Том 4. Вип. 1 (26). С. 3-7. URL: http://rjv.nuoua.od.ua/v1-4_2019/1.pdf (дата звернення: 26.01.2026 року).
  7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13 червня 2024 року у справі № 601/2491/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120029741> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21 січня 2025 року у справі № 344/7666/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124630246> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  9. Рабінович С.П. Пряма дія норми ч. 3 ст. 35 Конституції України і оцінювання сумлінності відмови від військової служби у практиці вищих судових інстанцій. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару (20 червня 2025 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2025. С. 262-266. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/9087/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%20%20document%20%2843%29.pdf#page=262> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  10. Мельничук І. Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» (2024): Політико-правові підстави прийняття і ймовірні наслідки для православних церков в Україні. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Чис. 31. 2024. С. 162–169. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.31.25> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  11. Колодний А.М., Филипович Л.О. Релігійний плюралізм як феномен: українські реалії в умовах російсько-української війни. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. Вип. 2 (96), 2024. С. 23–36. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/41932/1/5.pdf> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  12. Янауер М.М., Корицький Я.Б. Релігійний фактор у системі національної безпеки України: правові механізми захисту. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 51(10-12), 2024. С. 111–120. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/13cbc9fa-61dd-4b56-bdc2-c60f8db4e7a9/content> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  13. Стоцький Я. Психологічно-політичні та юридичні особливості в процесі трансформації релігійних організацій із УПЦ МП до ПЦУ. *Legal Bulletin* № 2 (16), 2025. С. 50–57. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/25772/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20VC_2025.pdf (дата звернення: 26.01.2026 року).
  14. Целковський Г.А. Міжнародний аспект правового регулювання підпорядкування української православної церкви. *Культурологічний альманах*. Вип. 3 (11). 2024. С. 370–377. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/466> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  15. Предко О.І. Релігійна безпека/небезпека: можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин. *Культурологічний альманах*. Вип. 1 (13), 2025. С. 48–54. URL: <http://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/download/532/495> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  16. Суховецький О.О., Летнянчин Л.І. Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»: конституційно-правовий, адміністративно-судовий процесуальний та богословський аспекти. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Ужгород. 2025. С. 203 – 209. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.29> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  17. Марцеляк О.В. Пріоритетні завдання вітчизняної науки конституційного права в умовах російської агресії. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Ужгород. 2023. С. 115–122. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/275557/270582> (дата звернення: 26.01.2026 року).
  18. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. К.: Ваіте. 2021. 528 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Konstitutsiyne-pravo-.Kozyubra.pdf (дата звернення: 26.01.2026 року).

19. Стойко О., Мироненко П. Конституціоналізація концепції войовничої демократії. *Теорія та історія політичної науки. Політичні дослідження*. № 1 (7). 2024. С. 7–18. URL: https://ipriend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/1_Stojko.pdf (дата звернення: 26.01.2026 року).
20. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 26.01.2026 року).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Суховерхий О.О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0